

dr Katarzyna Sokołowska
Zakład Studiów Conradoznawczych
Instytut Anglistyki UMCS
Lublin

Załącznik nr 2.1 do Wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego

AUTOREFERAT

- A. Dane teleadresowe
- B. Posiadane dyplomy i stopnie naukowe
- C. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu
- D. Wskazanie osiągnięcia
- E. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

A. DANE TELEADRESOWE

Katarzyna Sokołowska

Dane służbowe:

Instytut Anglistyki UMCS
Pl.Marii Curie-Skłodowskiej 4
20-031 Lublin

tel. 81 537 26 33

ksokolow@poczta.umcs.lublin.pl

Dane prywatne:

ul. Skrzetuskiego 10/37
20-628 Lublin
tel. 81 525 53 71

B. POSIADANE DYPLOMY I STOPNIE NAUKOWE

- Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa angielskiego, Wydział Humanistyczny UMCS, Lublin, 1998. Rozprawa: Elementy Turgieniewowskiej ontologii, aksjologii i poetyki w twórczości Conrada. Promotor: prof. dr hab. Wiesław Krajka.
- Tytuł zawodowy magistra filologii angielskiej, Instytut Filologii Angielskiej UMCS, Lublin, 1991.

C. INFORMACJE O DOTYCHCZASOWYM ZATRUDNIENIU

2013 – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Instytut Anglistyki, asystent

1999 – 2013 Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Instytut Anglistyki, adiunkt

1991 – 1999 Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Instytut Anglistyki, asystent

D. WSKAZANIE OSIĄGNIĘCIA WYNIKAJĄCEGO Z ART. 16 UST. 2 USTAWY Z DNIA 14 MARCA 2003 R. O STOPNIACH NAUKOWYCH I TYTULE NAUKOWYM ORAZ O STOPNIACH I TYTULE W ZAKRESIE SZTUKI (dz. u. nr 65, poz. 595 ze zm.)

monografia: *Metafizyka i sztuka w twórczości Virginii Woolf*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2014.

D.1 Omówienie celu naukowego ww. pracy i jej rezultatów

Za moje główne osiągnięcie naukowe po uzyskaniu stopnia doktora uznaję publikację monografii *Metafizyka i sztuka w twórczości Virginii Woolf*. Większość mojego dorobku dotyczy twórczości Conrada, a w szczególności komparatystycznego ujęcia Conrada w kontekście literatury rosyjskiej i przede wszystkim twórczości dwóch czołowych pisarzy rosyjskich, Fiodora Dostojewskiego i Iwana Turgieniewa. Te zainteresowania doszły do głosu najpierw w pracy magisterskiej pt. *The Visions of Society in The Secret Agent by Joseph Conrad and The Devils by Fyodor Dostoevsky* (Lublin 1991), napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Wiesława Krajki jak i w pracy doktorskiej pt. *Elementy Turgieniewowskiej ontologii, aksjologii i poetyki w twórczości Conrada* (Lublin 1998), której promotorem był również prof. dr hab. Wiesław Krajka i która była rekomendowana do druku przez recenzenta – prof. dr hab. Martę Wiszniowską. Zwrot ku twórczości Woolf w pewnym sensie został zainspirowany moimi conradowskimi badaniami. Conrad jako artysta modernistyczny, który wkracza na teren literackich eksperymentów i wypróbowuje nowe techniki narracyjne, nie rezygnując całkiem z niektórych przynajmniej rozwiązań stosowanych dotychczasowej powieści, doprowadził mnie do próby zmierzenia się z twórczością Woolf, która pod wieloma względami proponuje jeszcze bardziej radykalny paradygmat myślenia o literaturze. Praca naukowa nad twórczością Woolf pozwala mi więc realizować projekt naukowy z kręgu

literatury modernizmu, a więc kontynuować i pogłębić moje dotychczasowe rozważania na ten temat, ale też sięgnąć po szersze konteksty filozoficzne, które uważam za ważne, a często wręcz kluczowe dla interpretacji tekstu literackiego.

W książce *Metafizyka i sztuka w twórczości Virginii Woolf* zaproponowałam pionierską analizę centralnych w twórczości Woolf tekstów w kontekście filozofii dionizyjskiej Nietzschego. W ten sposób, jak uważam, moja monografia otwiera nowe pole badań nad twórczością Woolf. Moim celem jest wykazanie antymetafizycznego charakteru dyskursu Woolf poprzez odwołanie się do podstawowych problemów filozoficznej twórczości Nietzschego i zastosowanie kategorii fundamentalnych dla jego filozofii, jak krytyka sokratejskiego racjonalizmu, uznanie nihilizmu za centrum europejskiej kultury, ujęcie rzeczywistości jako stawania się zamiast bytu, które znosi platoński dualizm metafizyczny, zwraca się ku woli mocy, a odchodzi od woli prawdy poszukującej istoty rzeczy. Nietzsche proponuje formułę „śmierci Boga”, która obejmuje krytykę religii związaną z pojęciem resentymentu oraz zapoczątkowuje dekonstrukcję kartezjańskiej koncepcji podmiotu na rzecz *dividuum*. Odchodzi on od dychotomii Apollina i Dionizosa w kierunku perspektywizmu i koncepcji sztuki jako pozoru, który eliminuje pojęcie zewnętrznej, obiektywnej rzeczywistości i jako gry tworzenia i burzenia ciągle nowych perspektyw. To ujęcie twórczości Woolf, które rozwijam w swojej monografii, jest nowością w obliczu dotychczasowej, olbrzymiej literatury krytycznej na temat pisarki. Co prawda filozoficzne aspekty twórczości Woolf znalazły oddźwięk wśród krytyków, ale przeważnie spierają się oni o wpływy Moore’a, Russella i fenomenologii, skupiając się prawie wyłącznie na opozycji subiektywizmu i obiektywizmu w jej tekstach i dążąc do rozpoznania, czy świat wewnętrzny ma przewagę nad zewnętrznym, czy nie. Nawet, jeśli dotychczasowe interpretacje podkreślają niechęć Woolf do uporządkowanych struktur, pomijają jednak filozoficzny aspekt tego kluczowego w moim rozpoznaniu zagadnienia jej estetyki.

Nietzsche w opracowaniach dotyczących Woolf jest wzmiankowany incydentalnie, tak, że nie powstał dotąd korpus tekstów krytycznych na ten temat, w którym sformułowane byłyby podstawowe wątki krytyczne. Kilka artykułów, które omawiam we wstępie pozostawia wrażenie fragmentarycznego potraktowania tematu i choć opierają się one na ujęciu komparatystycznym, zarazem marginalizują albo Woolf albo Nietzschego. Przy tym zawężają się one do wskazania pewnych zbieżności między Nietzschem, Woolf i innymi pisarzami modernistycznymi jako punktu wyjścia dla refleksji dotyczącej relacji między modernistycznym tekstem literackim a dyskursem filozoficznym. Natomiast brakuje usystematyzowanego omówienia tekstów Woolf przez pryzmat znaczących w twórczości

Nietzschego kategorii jego filozofii dionizyjskiej na podstawie szerokiego materiału literackiego. Obszernie dotąd analizowane zarówno pod kątem psychologicznym jak i formalnym konfiguracje, kontrasty i repetycje obrazów, metafor czy symboli w tekstach Woolf, nabierają innego znaczenia w jej powieściach, jeśli spojrzeć na nie w odniesieniu do filozofii dionizyjskiej Nietzschego. Zastosowanie instrumentarium naukowego zaczerpniętego z filozofii Nietzschego umożliwiło mi wyodrębnienie istotnych elementów antymetafizycznego dyskursu Woolf, ale także wyjście poza dominujące w jej twórczości ujęcia, najczęściej w optyce formalizmu i psychologizmu.

Aby zrealizować swoje cele naukowe skupiłam się w poszczególnych rozdziałach na kwestiach takich jak krytyka dogmatyzmu widocznego w mentalności sokratejskiej, w kulcie filozofii uprawianym przez niektóre postaci Woolf, w zjawisku resentymentu (rozdział pierwszy), na odrzuceniu esencjalizmu i postawy poszukiwania sensu na rzecz afirmacji życia (rozdział drugi) oraz na koncepcji sztuki odsyłającej do perspektywizmu i nieskończonego procesu interpretacji (rozdział trzeci).

W swojej analizie wychodzę od krytycznego podejścia Woolf do filozoficznego dogmatyzmu, które w kategoriach filozofii dionizyjskiej Nietzschego wyraża się w krytyce racjonalistycznej wersji wypracowanej przez Sokratesa. Wyrósł z sokratejskiej mentalności ideologie, które kształtują społeczeństwo i które promuje zarówno państwo w formie quasi-religijnego kultu imperium brytyjskiego jak i instytucje kultury, np. uniwersytet w Cambridge, jawią się jako przykład konsekwentnej i systemowej krytyki europejskiego nihilizmu i dekadencji. Woolf w swych powieściach kreśli również liczne postaci, które ujawniają swoją tożsamość sokratejskiego człowieka teoretycznego, negatywnego bohatera filozofii Nietzschego.

W tej optyce szeroko omawiane obłąd i samobójstwo Septimusa w *Pani Dalloway* można raczej uznać za reakcję obrony i buntu przeciwko sokratejskiemu światopoglądowi teoretycznemu z jego optymistyczną wiarą w potęgę rozumu ludzkiego, który uosabia sir William. Szaleństwo Septimusa stanowi wyzwanie wobec dominacji sokratejskiego racjonalizmu w społeczeństwie i próbę wyzwolenia się spod władzy nihilizmu, który rodzi się z dążenia do podporządkowania życia ideałom czy raczej niepodważalnym dogmatom. Pewne metaforyczne tropy w jego wypowiedziach wskazują też na identyfikację z Nietzscheańskim prorokiem Zaratustrą głoszącym emancypację spod władzy idoli i absolutnych wartości, które ujawniają swój status fikcji tworzonych przez człowieka. Septimus poznaje doświadczenie dionizyjskiego upojenia, jedności przeciwieństw, którego nie potrafi jednak przekształcić w

apollińską powszechnie czytelną formę, a które sir William degraduje do poziomu choroby psychicznej.

Także wielokrotnie powtarzane w jej tekstach wypowiedzi krytyczne zarówno narratora jak i postaci wobec religii i szczególnie chrześcijaństwa, sygnalizują dążność do unieważnienia absolutu, gwarantującego nienaruszalność ustanowionych wartości i niezmienną perspektywę. Tym samym potwierdzają one zasadność założenia, że teksty Woolf są zdominowane przez antymetafizyczny dyskurs. Zamiast religijnej ortodoksji Woolf proponuje areligijny mistycyzm, który wyklucza ostateczne objawienie i pozwala przekroczyć jednoznaczność religijnych praktyk i duchowych doświadczeń. Krytyka religii, którą przeprowadza Woolf nie sprowadza się do pochwały ateizmu, ale stanowi jeden z aspektów jej niechęci wobec metafizycznego ujmowania rzeczywistości. W tym momencie zjawisko resentymetu uznawane przez Nietzschego za źródło destrukcyjnego wpływu chrześcijaństwa okazuje się narzędziem przydatnym w analizie postawy panny Kilman, jednej z bardziej negatywnych bohaterek powieści Woolf. Dogmatyzm jako źródło przemocy znajduje odzwierciedlenie w ideałach ascetycznych panny Kilman, czyli w postawie, którą Nietzsche charakteryzuje jako negację życia i podporządkowanie go zasadom uznawanym za obdarzone transcendentną sankcją.

Za jeden z głównych celów, jakie sobie stawiam, jest udowodnienie, że Nietzscheańska filozofia, która neguje metafizyczne fikcje totalizujące ogłód świata, pozwala zidentyfikować kolejny element antymetafizycznego dyskursu Woolf, czyli niemożność stworzenia wizji świata jako spójnej całości. Woolf prowadzi spór z esencjalizmem, z przekonaniem o nadrzędnym statusie istoty rzeczy definiowanej przez abstrakcyjne pojęcia. Dlatego odrzuca przeciwstawienie głębi, figury ukrytej istoty rzeczy i powierzchni, która jest zewnętrznym pozorem, zjawiskiem uwodzącym oko swą migotliwością, ale pozbawionym stałości, przypadkowym nagromadzeniem zmysłowych wrażeń.

Poprzez konfigurację metafor i symbolicznych obrazów, które okazują się niestabilne i ulegają fragmentaryzacji, manifestuje się niemożność domknięcia sensu. Bohaterowie Woolf odkrywają, że życie nie zamyka się w ustalonej niezmienną formule, ani nie poddaje się objaśnieniom poprzez wyodrębnienie ukrytej za wielością zjawisk istoty rzeczy. Woolf wielokrotnie stwarza impresjonistyczne wizje, na które składa się wielość perspektyw podważających substancjalną, trwałą naturę rzeczywistości. Typowe metaforyczne i symboliczne obrazy w tekstach Woolf, które sygnalizują delegitymizację metafizycznej wizji rzeczywistości dotąd uzasadnianej poprzez odwołanie do transcendencji to między innymi obraz pustej wazy w *Między aktami*. Waza, umieszczona w pokoju całkiem pozbawionym

innych przedmiotów, wydaje się pustym znakiem pozbawionym odniesienia do czegokolwiek poza sobą, co nadawałoby mu konkretne znaczenie i tym samym sugeruje wyczerpanie się wartości i utratę wiary w wyższy sens zewnętrzny i nadrzędny wobec człowieka. Podstawowym narzędziem konstruującym fikcje i dogmaty jest język, dzięki swej zdolności do upraszczania złożonej, pluralistycznej rzeczywistości i zastępowania konkretnymi pojęciami ogólnymi. Woolf wielokrotnie wraca do stwierdzenia schematyczności języka, który posługuje się uproszczeniem i uogólnieniem i w ten sposób porządkuje, ale i unieruchamia przepływ wrażeń i myśli.

Zawsze niedookreślona tożsamość postaci Woolf, ich niepewność i niezdolność ustalenia, kim są, brak autonomii i zależność od tożsamości innych, a nawet przenikanie się ze światem zewnętrznym, wpisują się w Nietzscheańską krytykę kartezjańskiego podmiotu jako fikcyjnego tworu, którego źródłem jest błędne uznanie gramatycznego podmiotu zdania za realny byt. Ten pluralistyczny kształt postaci Woolf odsyła do Nietzschego, który postrzega człowieka jako arenę walki między sprzecznymi siłami. Wizja Woolf współgra z krytyką metafizycznych fikcji zamykających zmienną rzeczywistość w nieruchomych strukturach, które hamują wolę mocy, niewyczerpalny impuls tworzenia ciągle nowych form bycia.

Odrzucenie metafizyki obecności stanowi dla Nietzschego punkt wyjścia dla afirmacji pluralistycznej wiecznie płynnej rzeczywistości. Większość krytyków zauważa w tekstach Woolf obecność konfliktu między konfrontacją z chaotyczną rzeczywistością a pragnieniem odkrycia wzoru w tym chaosie. Odwołanie do filozofii dionizyjskiej Nietzschego pozwala przededefiniować ten konflikt, który dotąd kazał interpretować jej teksty jako wyraz równowagi przeciwieństw, jako złożoną z kontrastujących i paralelnych elementów strukturę, czy też hermeneutyczne poszukiwanie sensu, który jednak zaciera się w nieskończonym przepływie wrażeń. W proponowanym przeze mnie ujęciu teksty Woolf stanowią rozpoznanie nieobecności wyższego sensu uzasadniającego samo istnienie. Jej teksty raczej odkrywają autonomiczną wartość samej zmienności i obfitości nieuporządkowanych wrażeń rejestrowanych przez świadomość. Ta afirmacja realizuje się między innymi w takich znaczących scenach jak pieśń żebraczki w *Pani Dalloway*, która wyraża upojenie życiem, mimo uwikłania w cykl śmierci i odnowy, taniec Jinny, zachwyt Lucy Swithin nad różnorodnością ryb w stawie, śmiech Eleanor w sądzie, ostoja nadrzędnych zasad społeczeństwa, śmiech Peggy i Maggie na przyjęciu, które tym samym kwestionują zrytualizowaną formę i jednoznaczny sens przyjęcia na rzecz rozproszenia spójnej wizji.

Kolejnym fundamentalnym zgadnieniem jest koncepcja sztuki Woolf. W swojej książce przeprowadzam wywód wskazujący, że jej koncepcja sztuki stanowi pochodną obecnego w powieściach Woolf antymetafizycznego dyskursu. Uważam za zasadną redefinicję rozumienia sztuki przez Woolf, jako że inne podejścia, jak między innymi mimetyczna koncepcja sztuki naśladowującej życie i czysty estetyzm sztuki dla sztuki okazują się nieadekwatne wobec złożoności jej tekstów. Podstawową kategorią filozofii dionizyjskiej, która umożliwia taką redefinicję, jest perspektywizm. Wspiera on Nietzscheańską wizję sztuki jako nigdy niezakończonych interpretacji oraz tym samym pełnej, wszechogarniającej afirmacji życia, jedynej strategii pozwalającej na twórczą aktualizację swego życia.

Koncepcja sztuki Woolf w pracach krytycznych ujmowana jest najczęściej w kategoriach konfliktu między życiem a sztuką i poszukiwaniem metody przewyciężenia tej dychotomii. Odwołując się do filozofii Nietzschego proponuję inne ujęcie tej kwestii, zgodnie, z którym Woolf pokazuje wręcz utożsamienie tych dwóch sfer. Stosuje ona takie strategie budowania warstwy metaforyczno-obrazowej, które świadczą o tym, że zarówno życie jak i sztuka są domeną woli tworzenia, której nośnikiem jest artysta. Kluczową rolę w przewyciężeniu dychotomii życia i sztuki spełnia perspektywiczne ujęcie świata przedstawionego w tekstach Woolf, gdzie kwestionuje ona obecność jednego nadrzędnego punktu widzenia, którego produktem byłby ogląd świata jako spójnej całości.

W ramach dionizyjskiej filozofii życia w tekstach Woolf odnajdujemy apologię artysty jako tego, który w ujęciu Nietzschego jest obdarzony wolą mocy, zdolnością kreowania nowych perspektyw, a tym samym nowych wartości. Filozofia dionizyjska pozwala dojrzeć w jej tekstach realizację takiej koncepcji sztuki, która odchodzi od tęsknoty wszelkich estetycznych programów do zamknięcia nieskończonej bogatej rzeczywistości w doskonałej skończonej formie. Koncepcja ta za cel stawia sobie pomnażanie punktów widzenia, a tym samym otaczającego nas świata obrazów, to, co Nietzsche określa mianem pozoru i migotliwej powierzchni – ciągle przewartościowywanie pozornie stabilnych form bycia.

W swych tekstach Woolf buduje strukturę narracyjną, która opiera się na przejściu od wiary w wyższość postawy apollińskiej do doświadczenia dionizyjskiego rozpadu ustalonych, pozornie niezmiennych form, i do koncepcji sztuki opartej na perspektywizmie. Temu schematowi podporządkowane są losy pani Ramsay i Lily Briscoe w *Do latarni morskiej*, Neville'a, Louisa i Bernarda w *Falach*, panny La Trobe w *Miedzy aktami*. Malarstwo Lily Briscoe w *Do latarni morskiej* realizuje paradygmat sztuki, która odwołuje się do Nietzscheańskiego obrazu bawiącego się nad morzem dziecka z przypowieści Heraklita. Nietzsche dostrzega w tym obrazie swobodną, grę stwarzania i burzenia form, której

rezultatem jest wielość perspektyw i odejście od wszelkich prób syntezy przeciwieństw. Chociaż początkowo obraz Lily wydaje się odzwierciedlać apollińską wizję sztuki, ostatecznie uczestniczy on w grze kreacji i niszczenia, całkowitego zaabsorbowania i racjonalnego dystansu do procesu twórczego. Podobnie Bernard w *Falach* wpisuje się w paradygmat Nietzscheańskiego artysty. Porzuca fascynację pierwiastkiem apollińskim w sztuce, domenie piękna i ładu, odkrywa fragmentaryczność swych opowieści, a w końcu przechodzi do rozumienia sztuki jako kreacji nieskończonej liczby perspektyw, z których nie wyłania się jednoznaczna formuła sensu jego życia i sztuki. Przykładem tej strategii jest goździk na stole, który istnieje tylko jako dzieło sztuki będące efektem interakcji siedmiu perspektyw uczestników pożegnalnego przyjęcia w Hampton Court. Dlatego goździk po śmierci Percivala, pozbawiony jego perspektywy, ulega przemianie w zupełnie nowy obiekt, w kwiat „sześciostronny”.

Przedstawienie panny La Trobe wyklucza możliwość hermeneutycznego rozpoznania sensu zawartego w tekście i również skłania się ku modelowi perspektywicznej interpretacji. Jednym z istotnych elementów tego paradygmatu sztuki w *Między aktami* jest udział chóru w przedstawieniu. Ledwo słyszalny przez widzów chór zmusza ich do własnej interpretacji strzępów tekstu, a tym samym podkreśla konieczność wielości perspektyw dla zaistnienia dzieła sztuki oraz kwestionuje jego charakter zamkniętej całości. Pojawienie się aktorów obwieszonych lustrami współgra z takim rozumieniem tekstu, które znosi referencyjną relację między sztuką a rzeczywistością i wymusza na odbiorcach przyjęcie nowych, dotąd nie uznawanych perspektyw, podważając ich przekonanie o jedności poznawanego świata i możliwości jej odzwierciedlenia w sztuce. Lustra niejako podsumowują fundamentalne dylematy Woolf dotyczące sztuki i jej relacji do rzeczywistości.

W obliczu migających w lustrach pokawałkowanych odbić tracą sens tradycyjne pytania, zarówno epistemologiczne dotyczące subiektywizmu poznania i statusu poznającej świadomości konceptualizowanej jako solipsystyczne więzienie, jak i pytania ontologiczne dotyczące istnienia rzeczywistości. Pojawienie się luster, które odwracają relację między widzami a aktorami, sugeruje przemianę sztuki w afirmację nieskończonej, niepodlegającej żadnemu uzgodnieniu różnorodności obrazów. Sztuka staje się grą fragmentarycznymi odbiciami, które tworzą konfiguracje o charakterze kolażu, niewyczerpanym zbiorem punktów widzenia i interpretacji. Artyści Woolf podważają zarówno tradycyjny mimetyczny paradygmat sztuki, jaki i formalizm estetyczny związany z paradygmatem modernistycznym raczej w definicji McFarlane’a niż Fokkemy. Woolf odrzuca koncepcję sztuki jako procesu twórczego prowadzącego do skończonego zamkniętego dzieła i utożsamia ją z

perspektywiczną interpretacją oraz afirmacją tej wielości, uwalniając się od przymusu zakończenia w formie „ostatecznej wypowiedzi”, która to formuła narzuca jednoznaczne rozumienie tekstu.

Chciałabym jeszcze raz podkreślić, że zastosowanie w mojej książce filozofii dionizyjskiej, które przedstawiłam powyżej, stanowi nowatorski wkład w badania nad twórczością Woolf. Takie podejście poszerza kontekst filozoficzny istotny dla lepszego zrozumienia pozornie sprzecznych właściwości jej prozy i pozwala przezwyciężyć typowy dla krytyki jej tekstów dualizm, czy to „wizji” i „wzoru”, czy świadomości i świata zewnętrznego, czy sztuki i życia.

E. OMÓWIENIE POZOSTAŁYCH OSIĄGNIĘĆ NAUKOWO-BADAWCZYCH

E.1 Publikacja pierwszej w naukowej literaturze światowej monografii *Conrad and Turgenev: Towards the Real*. Boulder: East European Monographs; Lublin: Maria Curie-Skłodowska UP; New York: Columbia UP, 2011. Tom 20 w serii *Conrad: Eastern and Western Perspectives*. Redakcja naukowa serii Wiesław Krajka. 23 tomy od 1992-.

Oprócz monografii dotyczącej twórczości Virginii Woolf, w ramach mojej pracy w Zakładzie Studiów Conradoznawczych kontynuowałam swoje zainteresowania badawcze Conradem i komparatystycznymi aspektami twórczości Conrada i Turgieniewa.

Moją główną publikacją po doktoracie związaną z badaniami komparatystycznymi nad Conradem i Turgieniewem jest monografia zatytułowana *Conrad and Turgenev: Towards the Real*, opublikowana w prestiżowym zagranicznym wydawnictwie w 2011 roku. Monografia ta wywodzi się z tematyki moich badań nad komparatystycznym ujęciem twórczości Conrada i Turgieniewa, które doprowadziły mnie do doktoratu podejmującego zupełnie nowe, nie opracowane wcześniej zagadnienia. *Conrad and Turgenev: Towards the Real* stanowi pierwszą na świecie monografię prezentującą analizę komparatystyczną Conrada i Turgieniewa i badającą kwestie dotyczące sztuki, koncepcji jaźni i historii w ich twórczości. W książce tej kontynuuję badania nad wymienionymi powyżej problemami, ale nie powtarzam analiz i wniosków zawartych w doktoracie. Monografia porusza w większości nowe tematy i aspekty zagadnienia, nie ujęte w doktoracie oraz zawiera nowe interpretacje

kwestii relacji między twórczością obydwu pisarzy w zakresie sztuki, koncepcji podmiotu i historii w najważniejszych tekstach obydwu pisarzy.

Główne tematy poruszane w trzech rozdziałach książki, które są nowością w stosunku do moich uprzednich badań, to relacje pomiędzy rzeczywistością i reprezentacją u Conrada i Turgeniewa, koncepcji „ja” i jego dwoistości lub wręcz dezintegracji, pesymistyczna wizja całkowicie przypadkowego historycznego procesu nieukierunkowanego na cel. Swoje studium rozpoczynam od pionierskiego omówienia związku pomiędzy językiem a rzeczywistością jak również statusu reprezentacji w tekstach Conrada i Turgeniewa. Conrad i Turgeniew usiłują odpowiedzieć na pytanie czy zachodzi zgodność pomiędzy rzeczywistością a reprezentacją i do jakiego stopnia rzeczywistość znajduje przedstawienie w sztuce. W tekstach Turgeniewa zaabsorbowanie kwestią sztuki jako reprezentacji wiernej w stosunku rzeczywistości pojawia się w jego óżnych opowiadaniach fantastycznych. Jednakże, jako realista, uznaje on rozróżnienie między rzeczywistością jako modelem i przedmiotem naśladowania oraz jej mimetyczną reprezentacją w dziele sztuki. Conrad kładzie nacisk na niepewny status rzeczywistości, która wydaje się nabierać cech symulakrum. Zwracam tu uwagę na obrazy ciemności, wywołujące złudzenia efekty świetlne, zjawy i cienie, które tematyzują ten niepewny status rzeczywistości i reprezentacji. Sen jest głównym motywem, który wiąże się z tak ważnymi w moim ujęciu kwestiami epistemologicznymi u Conrada i Turgeniewa. Obrazy snu podkreślają iluzoryczną naturę świata i wskazują na podmiot jako źródło tych przedstawień. Inną kwestią omawianą w pierwszym rozdziale jest krytyka języka i jego możliwości przedstawienia rzeczy takimi, jakimi są, dokonana przez Conrada i Turgeniewa. Turgeniew stwierdza, że język jest niewiarygodny i kładzie nacisk na funkcję milczenia, które ujawnia prawdę. Również w tekstach Conrada milczenie często prowadzi do doświadczenia epifanii, która umożliwia wgląd w naturę rzeczywistości.

Podjęmuję także problem „ja” w twórczości Conrada i Turgeniewa i omawiam go w świetle nowej tezy, opierającej się na założeniu, że „ja” podlega rozszczepieniu na poznający podmiot i przedmiot obserwacji. Postaci Conrada: Gould, Lingard, Jim, Heyst i Decoud jak i postaci Turgeniewa: Rudin, Insarow, Elena, Bazarow i Litwinow żywią złudzenie samowiedzy i samokontroli. Jednak kiedy ta iluzja znika, wewnętrzny dualizm staje się oczywisty. Strategie bohaterów radzenia sobie z wewnętrznym dualizmem opierają się na ich idealistycznych i racjonalistycznych przekonaniach, ale ostatecznie okazują się one nieskuteczne. W tym kontekście jakiegokolwiek bohaterskie aspiracje, które pielęgnują postaci Conradowskie i Turgeniewowskie, ulegają unieważnieniu. Osobowości u Conrada i Turgeniewa przybierają formę nowoczesnego „ja”, które skłania się ku roli obserwatora i

które postrzega świat jako reprezentację umysłu. Zanurzenie postaci Conrada w swoim wewnętrznym świecie i ich niezdolność uwolnienia się z więzienia świadomości przybiera postać modernistycznego solipsyzmu. Uważam, że Turgieniewowską prezentację dwoistości jaźni należy omawiać w kontekście „zbędnego człowieka”, zjawiska, które było kluczowe dla kultury i literatury rosyjskiej XIX wieku. W swojej analizie wykazuję, że Turgieniewowska postać „zbędnego człowieka” zapowiada Conradowską wizję jaźni, która rozpada się pod wpływem „przeciwieństw nie do pogodzenia”. Choć Turgieniew pokazuje dualizm jaźni w swoich tekstach, jednak nie kwestionuje idei jaźni jako stabilnego rdzenia osobowości, w przeciwieństwie do Conrada który przedstawia dezintegrację jaźni i niemożność odwołania się do centrum, które chroniłoby przed tym rozpadem.

Następnie proponuję nowy temat rozpadu teleologicznej wizji historii u Conrada i Turgieniewa, który koresponduje z kwestią dezintegracji osobowości na planie indywidualnym. Dwaj pisarze przyjmują założenie, że nie ma żadnego racjonalnego zamysłu, któremu podporządkowana jest historia. Ich krytyka teleologicznej wizji wiąże się ze sceptycyzmem wobec idei postępu, a ponadto sugeruje, że heroiczna fabuła nie reprezentuje nowoczesnych dylematów w adekwatny sposób. Ten brak celowości i sensu wydarzeń pozbawia postaci Conrada i Turgieniewa zdolności do działania i redukuje je do statusu nic nie znaczących pionków. Sprzeciw Conrada i Turgieniewa wobec postępu jest oczywisty w ich krytyce utopijnych wizji. Obydwaj negatywnie oceniają socjalistyczne i rewolucyjne ideologie, które opierają się na teleologicznym wzorcu, ale który przesuwają ostateczny cel historii na płaszczyznę czysto materialną. Conrad i Turgieniew podważają heroiczną fabułę w odmienny sposób. U Turgieniewa heroiczna fabuła ustępuje miejsca kontemplacji i ulega dezintegracji, gdy bohaterowie zaczynają postrzegać swoje życie jako bezsensowne. Turgieniew zazwyczaj doprowadza swoje narracje do ostatecznego zamknięcia, podczas gdy zgodnie ze swoją modernistyczną strategią Conrad podważa heroiczną fabułę proponując sprzeczne interpretacje, które udaremniają wszelkie oczekiwania na jednoznaczne zakończenie.

W mojej monografii postawiłam sobie za cel wyodrębnienie podobieństw między Conradem a Turgieniewem w ramach literackiego i filozoficznego paradygmatu realizmu i modernizmu, zapoznanie czytelników z tymi aspektami twórczości Turgieniewa, które tworzą kontekst dla twórczości Conrada. Moim celem było także prześledzenie ech estetyki i światopoglądu Turgieniewa w tekstach Conrada i pokazanie, jak Conrad, uczeń mistrzów realizmu, rozwijał swoją świadomość modernisty w odniesieniu do twórczości Turgieniewa, którego estetycznym i filozoficznym punktem odniesienia pozostaje realizm.

Za wyróżnienie uważam omówienie mojej monografii *Conrad and Turgenev: Towards the Real* w książce Johna G. Petersa (John G. Peters. *Joseph Conrad's Critical Reception*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013).

E.2 Artykuły naukowe i inne publikacje

Przed doktoratem opublikowałam artykuły na temat Conrada i Dostojewskiego w recenzowanych czasopismach zagranicznych i krajowych (*Essays in Poetics*, *Kwartalnik Neofilologiczny*, *Annales UMCS*), oraz recenzje i sprawozdania pokonferencyjne w recenzowanych czasopismach krajowych (*Kwartalnik Neofilologiczny*, *Zagadnienia Rodzajów Literackich*). Po uzyskaniu doktoratu opublikowałam kilka artykułów i recenzji w recenzowanych czasopismach naukowych, krajowych i zagranicznych które znajdują się na liście ERIH (*Die Welt der Slaven*, *Kwartalnik Neofilologiczny*, *Przegląd Rusycystyczny*), na liście czasopism punktowanych MNiSW i na liście czasopism punktowanych KBN (lata 1999-2003), a także artykuły w recenzowanych książkach z serii *Conrad: Eastern and Western Perspectives* wydawanej przez prestiżowe zagraniczne wydawnictwo East European Monographs, Boulder i Columbia University Press, New York we współpracy z Wydawnictwem UMCS, Lublin. Były to artykuły naukowe związane z tematem związków między twórczością Conrada i Turgieniewa, w których nie tylko pogłębiałam dotychczas poruszane kwestie, ale zaproponowałam nowe ujęcia i rozwiązania. Kilka z tych artykułów zostało wygłoszonych w formie referatów na konferencjach krajowych i zagranicznych. Złożyłam też do druku artykuł „The Dionysian in Virginia Woolf's *Between the Acts*” związany z moimi badaniami nad Woolf w pokonferencyjnej publikacji PASE 2014 *Visions and Revisions* (Frankfurt am Main: Peter Lang) oraz reprint artykułu „Images of Nature in Conrad and Turgenev” w zagranicznej publikacji *Conrad and Nature*. Red. J. Peters, L. Schneider-Rebozo, J. McCarthy.

W chronologicznie wcześniejszych artykułach, które zostały opracowane na podstawie referatów wygłoszonych na międzynarodowych konferencjach Conradowskich, odwołuję się do tematów podjętych w rozprawie doktorskiej i uzupełniam analizę komparatystyczną Conrada i Turgieniewa o nowe tematy i ujęcia. W artykule „Artistic Aspects of Character Creation in *Lord Jim* by Conrad and *Rudin* by Turgenev” koncentruję się na nie omawianych dotąd formalnych strategiach konstruowania postaci przez Conrada i Turgieniewa, przede wszystkim na narracyjnej strategii konfrontacji protagonisty z innymi postaciami prowadzącej do uzyskiwania różnych, często sprzecznych punktów widzenia. Taka strategia z jednej strony

odśłania nowe aspekty osobowości protagonistów, a z drugiej sugeruje niemożność pełnego wiarygodnego poznania i subiektywizm ich prezentacji. Za kluczowe dla analizy tej strategii uważam ujęcie jej w kontekście epistemologicznej kwestii, która pozostaje otwarta dla obu pisarzy: czy poznanie jest w pełni subiektywne i czy istnieje możliwość ustalenia obiektywnej prawdy.

W artykule „Images of Nature in Conrad and Turgenev” przeprowadzam porównanie symbolicznej funkcji obrazów natury w tekstach Conrada i Turgieniewa. Na podstawie analizy wybranych tekstów proponuję zdefiniowanie ich funkcji w odniesieniu do umiarkowanie sceptycznego stanowiska Turgieniewa w kwestii istnienia rzeczywistości zewnętrznej wobec umysłu jak i do solipsyzmu epistemologicznego typowego dla modernizmu u Conrada. U obu pisarzy można też dostrzec nawiązania do wizji przyrody u Schopenhauera. W tym kontekście obrazy natury Conrada i Turgieniewa sugerują zagrożenie ze strony zarówno irracjonalnej, podporządkowanej przypadkowi rzeczywistości jak i irracjonalnego aspektu osobowości.

Artykuł „An Empty Word: Conrad’s and Turgenev’s Critique of Language” jest nowatorską ze względu na temat propozycją omówienia kwestii relacji języka i rzeczywistości oraz wpływu tej kwestii na estetyczne ujęcie świata przedstawionego w tekstach Conrada i Turgieniewa. Obaj pisarze kwestionują pojmowanie języka jako neutralnego i przezroczystego nośnika prawdy, nie sprawiającego trudności narzędzia mimetycznej estetyki. Obaj zwracają uwagę na groźny potencjał języka, który potrafi deformować rzeczywistość i przekształcać ją w arbitralny obraz świata, motywowany przez ideologiczne czy filozoficzne projekty. Powtarzająca się metafora pustego słowa sugeruje rezygnację z przeciwstawienia nieistotnej formy i istotnej treści, a raczej podkreśla rolę *signifiant* uwikłanego w nieustający proces interpretacji.

W artykule „Conrad’s and Turgenev’s Unheroic Heroes” prezentuję nowe ujęcie tematu dotyczącego specyfiki postaci Conradowskich i Turgieniewowskich, związku między typową dla literatury rosyjskiej, a zwłaszcza dla Turgieniewa, figurą „człowieka zbędnego” a postaciami literatury modernistycznej dotkniętymi zwątpieniem we własną podmiotowość, a nawet istnienie. Ujęcie to przedstawiłam w swojej monografii *Conrad and Turgenev: Towards the Real*. Postaci Conrada i Turgieniewa ujmuję nie tyle w ramach psychologicznego realizmu czy jako rezultatu formalnego zabiegu zderzania różnych punktów widzenia, tworzących złożoność postaci. Analizuję je przede wszystkim w odniesieniu do modernistycznego projektu „człowieka problematycznego”, wewnętrznie rozszczępionego na

obserwatora i przedmiot obserwacji. Wskazuję też na głębsze aspekty tej dezintegracji, które wiążą się z dekonstrukcją kartezjańskiego autonomicznego podmiotu.

Ostatnio przygotowałam referat pt. „The Dionysian in Virginia Woolf's *Between the Acts*”, bazujący na rozważaniach zawartych w monografii *Metafizyka i sztuka w twórczości Virginii Woolf*, a dotyczących koncepcji sztuki Woolf w jej powieści *Między aktami*. Referat został wygłoszony podczas Konferencji PASE 2014 „Visions and Revisions” w Lublinie, a następnie złożony do druku w pokonferencyjnej publikacji PASE 2014 *Visions and Revisions* (Frankfurt am Main: Peter Lang).

W moim dorobku znalazły się także artykuły o charakterze informacyjnym. Artykuł „Conrad a Turgieniew” opiera się na mojej pracy doktorskiej i ma charakter głównie informacyjny. Przedstawiłam w nim zestawienie najistotniejszych dla twórczości Conrada i Turgieniewa kontekstów historycznoliterackich, dotyczących m.in. realizmu i modernizmu, źródła inspiracji literackich obu pisarzy, fundamentalnych zjawisk socjologicznoliterackich jak „zbędny człowiek” u Turgieniewa czy kwestia honoru i etosu u Conrada, a także elementy ich politycznego i filozoficznego światopoglądu.

Antologie cytatów w formacie artykułu „Polskimi śladami Conrada. Reminiscence z I Międzynarodowej Konferencji Conradowskiej w Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, wrzesień 1991” oraz „Conrad's Polish Footprints. A Reminiscence from the First International Joseph Conrad Conference at UMCS Lublin Poland, September 1991” zawierają wybór wypowiedzi współczesnych Conrada dotyczące jego biograficznych związków z Polską, a w szczególności miejsc, w których Conrad spędził dzieciństwo i wczesną młodość oraz późniejszych, które odwiedził podczas swego pobytu w Polsce w 1914 roku. Te zbiory wypowiedzi samego Conrada w listach i wspomnieniach, uzupełniony o wypowiedzi członków jego rodziny i przyjaciół, przybliżają postrzeganie Polski przez Conrada. Stanowią one wprowadzenie dla czytelników Conrada i umożliwiają lepsze zrozumienie związków pisarza z Polską. W tekście „Polskimi śladami Conrada. Reminiscence z I Międzynarodowej Konferencji Conradowskiej w Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, wrzesień 1991” dokonałam też tłumaczenia części tekstów angielskich na język polski.

E.3 Recenzje i przedruki

W związku z moimi zainteresowaniami z kręgu problematyki conradologicznej podjęłam się napisania kilku recenzji naukowych książek z serii *Conrad: Eastern and Western Perspectives*, oraz sprawozdań w prasie uniwersyteckiej, których celem było

zapoznanie Conradystów z najnowszymi naukowymi osiągnięciami, interpretacjami i debatami naukowymi na temat Conrada jak i popularyzacja twórczości Conrada w szerszym środowisku naukowym.

Za docenienie mojego dorobku naukowego w dziedzinie conradologii uważam fakt, że kilka z moich artykułów jak np. „Artistic Aspects of Character Creation in *Lord Jim* by Conrad and *Rudin* by Turgenev”, a także fragmenty z książki *Conrad and Turgenev: Towards the Real* zostały przedrukowane w innych czasopismach naukowych lub książkach, np. artykuł opracowany na podstawie mojej monografii pt. „Subverting Teleological Patterns in Conrad and Turgenev” czy reprint z rozdziału „Plotting History”.

E.4 Redakcja książek

Brałam też udział we współredagowaniu trzech książek zawierających założenia programowe kolejnych III, IV i V międzynarodowych konferencji Conradowskich (pierwsze dwie współredagowane przez mnie książki dotyczyły dwóch konferencji zorganizowanych przed uzyskaniem doktoratu) oraz abstrakty zgłoszonych artykułów.

E.5 Członkostwo w stowarzyszeniach naukowych

Od 1994 roku jestem członkiem Polskiego Towarzystwa Conradowskiego.

E.6 Przekład naukowy

Inną sferą związaną z moją działalnością naukową jest przekład naukowy. Opublikowałam przekłady tekstów naukowych związanych z problematyką historyczną, a także przekłady tekstów naukowych odzwierciedlające moje profesjonalne zainteresowania tematyką dotyczącą Conrada, w tym teksty zarówno o charakterze literaturoznawczym, jak i łączące kwestie językoznawcze i literaturoznawcze (te ostatnie zostały przyjęte do druku).

Moje tłumaczenia tekstów w opublikowane tomie *Conrad a Polska* (Red. Wiesław Krajka. Tom 1 serii *Joseph Conrad a Polska, Europa Środkowo-Wschodnia i świat*. Redakcja naukowa serii Wiesław Krajka. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2011) zostały bardzo dobrze ocenione przez Annę Cichoń w jej recenzji tomu, która ukazała się w *Pamiętniku literackim* („Dziedzictwo kulturowe Conrada” [w:] *Pamiętnik literacki* 2 (2013): 233-237).

Lublin, 16 listopada 2014 r.

Ketamyrne Solistowska